

Tam Kamusal Mal ve Hizmet Olarak Türkiye’de Adalet Hizmetlerinin Toplumsal Algısı: Ampirik Bir Çalışma

İhsan Cemil Demir¹

Nagihan Erdal²

RESEARCH ARTICLE

Araştırma Makalesi

MAKALE BİLGİSİ

Gönderme: 27.04.2022

Düzeltilme : 24.06.2022

Kabul : 21.07.2022

Yayın : 29.12.2022

iThenticate benzerlik oranı: %11

JEL Kodu:

H41, H10, A14

Anahtar Kelimeler:

Adalet Hizmetleri, Tam Kamusal Mal ve Hizmet, Yarı Kamusal Mal ve Hizmet, Toplumsal Algı

Ö Z

Tam kamusal mal ve hizmetler; faydasının tüm topluma yayıldığı ve bu faydanın bireyler arasında bölünemediği, tüketiminden hiç kimsenin dışlanmadığı, tüketiminde rekabetin olmadığı, arzının siyasal süreç içerisinde şekillendiği, finansmanının vergilerle sağlandığı ve üretiminin devlet tarafından gerçekleştirildiği mal ve hizmetlerdir. Devletin temel fonksiyonlarından biri olarak adalet hizmetleri taşıdığı nitelikler itibarıyla tam kamusal mal ve hizmetlerden birisidir. Literatürde adalet hizmetleri genel olarak tam kamusal mal ve hizmet olarak kabul edilse de adalet hizmetlerini yarı kamusal mal ve hizmet olarak kabul eden görüşler de mevcuttur.

Uygulanan kamusal hizmetlerde devletin başarısını belirleyen en önemli ölçütlerden biri; o kamusal hizmetin toplum tarafından nasıl algılandığıdır. Bu çalışma Türkiye genelinde adalet hizmetlerinin toplumsal algısını belirlemek amacıyla yapılmıştır. Çalışmada öncelikle ölçeği tarafımızdan oluşturulan anket yardımıyla adalet hizmetlerinin toplum tarafından tam kamusal mal ve hizmet olarak mı, yarı kamusal mal ve hizmet olarak mı algılandığı hususu araştırılmıştır. Adalet hizmetlerinin toplumsal algısını etkileyen değişkenleri belirlemek amacıyla da bir dizi regresyon analizi yapılmıştır. Analiz sonuçlarına göre; adalet hizmetleri daha ziyade tam kamusal mal ve hizmet olarak algılanmaktadır. Bu algıyı etki eden faktörler ise; yaşanan yer, adil yargılanma, makul sürede çözümlenme, devletin temel fonksiyonu, yararlanma, memnuniyet, adalet ve güven hissi, sadece toplumsal fayda ile hem bireysel hem toplumsal fayda olarak tespit edilmiştir.

Citation: Demir, İ. C. & Erdal, N. (2022). “Tam Kamusal Mal ve Hizmet Olarak Türkiye’de Adalet Hizmetlerinin Toplumsal Algısı: Ampirik Bir Çalışma”. *International Journal of Public Finance*, 7(2), 367-384. <https://doi.org/10.30927/ijpf.1110025>

* This study was presented as a summary paper at the 35th International Public Finance Conference on 14-17 October 2021.

¹ Prof. PhD., Afyon Kocatepe University, Department of Public Finance, Türkiye, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4756-0617>, icdemir@aku.edu.tr

² 100/2000 CoHE PhD Scholars, Afyon Kocatepe University, Department of Public Finance, Türkiye, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3422-1373>, nagihanerdal@hotmail.com

Social Perception of Justice Services in Turkey as a Pure Public Goods and Service: An Empirical Study

ARTICLE INFO

Submitted : 27.04.2022

Revised : 24.06.2022

Accepted : 21.07.2022

Available : 29.12.2022

iThenticate similarity score: 11%

JEL Codes:

H41, H10, A14

Keywords:

Justice Services, Pure Public Goods and Services, Semi Public Goods and Services, Social Perception

ABSTRACT

Pure public goods and services are goods and services in which the benefit is spread to the whole society and this benefit cannot be divided among individuals, no one can be excluded from its consumption, there is no competition in consumption, their supply is shaped within the political process, their financing is provided by taxes and goods and services produced by the state. As one of the basic functions of the state, justice services are one of the pure public goods and services in terms of their qualities. Although justice services are generally accepted as full public goods and services in the literature, there are also opinions that consider justice services as semi-public goods and services.

One of the most important criteria determining the success of the state in public services; it is how the public service is perceived by the society. This study was conducted to determine the social perception of justice services in Turkey. In the study, first of all, with the help of the questionnaire, the scale of which was created by us, it was investigated whether the justice services are perceived by the society as pure public goods and services or as semi-public goods and services. A series of regression analyzes were also conducted in order to determine the variables that affect the social perception of the justice services. According to the analysis results; justice services are perceived as pure public goods and services. The factors affecting this perception are; place of residence, fair trial, resolution in a reasonable time, basic function of the state, benefit, satisfaction, sense of justice and trust, only social benefit and both individual and social benefit.

1. Giriş

Adalet hizmetleri, toplumun ortak ihtiyaçlarından biri olan adalet ihtiyacının karşılanması amacıyla yürütülen devletin en temel fonksiyonlarından biridir. Kamusal bir hizmet kapsamında değerlendirilen adalet hizmetleri mahkemeler ve diğer kurumlar tarafından sunulmaktadır. Adalet hizmetleri; faydası bölünemeyen, tüketiminden hiç kimsenin dışlanmadığı, tüketiminde rekabetin söz konusu olmadığı, arzının siyasal süreç içerisinde belirlendiği, hizmetin devlet tarafından gerçekleştirildiği ve finansmanının çoğunlukla vergilerle sağlandığı şeklindeki tam kamusal mal ve hizmetlerin niteliklerini taşımaktadır.

Ancak adalet hizmetleri tam kamusal mal ve hizmetlerin özelliklerinin çoğunu taşısa da bazı kişilere bireysel fayda sağlaması nedeniyle literatürde adalet hizmetleri bazı kişilere bireysel fayda sağlayan mal ve hizmetler kapsamında da değerlendirilebilmektedir. Bazı bireyler adalet hizmetlerinden doğrudan faydalanmazken, bazı bireylerin de bu hizmetlerden sürekli faydalanarak özel menfaat elde etmesi ve adalet hizmetlerinden yararlananlardan yargı giderlerinin tahsil edilmesi adalet hizmetlerinin tam kamusal mal ve hizmet olma özelliğine engel olup olmadığı

konusunda literatürde farklı yaklaşımlar bulunsa da adalet hizmetleri çoğunlukla tam kamusal mal ve hizmet olarak kabul edilmektedir.

Literatürde adalet hizmetlerinin toplumsal algısına yönelik Türkiye özelinde yapılmış ampirik bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu çalışmamız ile adalet hizmetlerine ilişkin toplumsal algıyı ve etkileyen faktörleri belirleyip literatüre katkı sağlama amacı güdülmüştür.

Çalışmanın birinci bölümünde tam kamusal mal ve hizmetler, yarı kamusal mal ve hizmetler, adalet hizmetlerinin özellikleri ve adalet hizmetlerinin fiziki, personel ve teknik altyapısı ele alınarak konunun teorik çerçevesi oluşturulmuştur. İkinci bölümde ise Türkiye genelinde 385 kişiye yüz yüze ve e-anket yöntemi uygulanarak tarafımızca toplanmış olan veriler çeşitli istatistiksel analizlere tabi tutularak konunun ampirik çerçevesi ele alınmıştır.

2. Tam Kamusal ve Hizmetler

Kamusal mal kavramını ilk kez teorik yönden açıklığa kavuşturan P. A. Samuelson’dur. Samuelson’a göre mal ve hizmetlerin bireylere sağladığı fayda bölünebiliyorsa özel mal olarak nitelendirilip piyasa ekonomisi tarafından üretilirken bazı mal ve hizmetlerin sağladıkları fayda bireyler arasında bölünemez ancak toplumun istifadesine sunulabilir. Bu tür mal ve hizmetler ise kamusal mal olarak nitelendirilip kamu ekonomisi tarafından üretilmektedir (Nadaroğlu, 1998: 49).

Tam kamusal mal ve hizmetler, faydasının bütün topluma ait olduğu mal ve hizmetler olarak; faydasının bölünemediği, tüketiminde rekabetin olmadığı, faydasından hiç kimsenin mahrum edilemediği ve bu niteliklerinden dolayı devlet tarafından üretilmesi gereken mal ve hizmetlerdir (Pehlivan, 2014: 40). Literatürde bu tür mal ve hizmetler için tam kamusal mal, pür kamusal mal, mutlak kamusal mal, bölünemeyen mal gibi ifadeler kullanılmaktadır (Demir, 2017: 24).

Tam kamusal mal ve hizmetler tüm topluma fayda sağlamaktadır. Bu tür mal ve hizmetlerin faydası herkes tarafından hissedilse bile bireylere olan faydalarını ölçmek mümkün değildir (Akdoğan, 2011: 42). Özel mal ve hizmetlerdeki fayda maliyet ilişkisinin tam kamusal mal ve hizmetlerde uygulanamaması bu tür mal ve hizmetlerin faydasının bölünemezliğinin temel nedenini oluşturmaktadır. Örneğin adalet ve diplomasi hizmetlerinden ya da sınırda nöbet tutan bir askerden bireylerin ne ölçüde fayda sağladığını net olarak belirlemek mümkün değildir (Demir, 2017: 25). Bu durum tam kamusal mal ve hizmetlerin teknik olarak bölünemezliği özelliği nedeniyle faydalarını da ölçmenin imkansız olduğunu göstermektedir.

Tam kamusal mal ve hizmetlerin faydasından kimse dışlanamaz ya da mahrum bırakılamaz. Kişisel ihtiyaçlara yönelik mal ve hizmetleri bedel ödeyene sunup bedel ödemeyeni bu mal veya hizmetin faydasından mahrum bırakmak mümkünken, tam kamusal mal ve hizmetlerde bu durum söz konusu değildir. Çünkü tam kamusal mal ve

hizmetlerin faydasından herhangi bir kesimin dışlanması toplumun tamamının dışlanması anlamına gelmektedir. Bu yüzden tam kamusal mal ve hizmetlerin finansmanına katılmayanlar bile bu mal veya hizmetlerden yararlanma imkanı elde etmektedir (Pehlivan, 2014: 41). Tam kamusal mal ve hizmetlerde sağlanan fayda bireysel olarak ölçülemediği için sağlanan fayda ile o mal veya hizmetin bedelini ödeme arasında ilişki bulunmamaktadır. Dolayısıyla bu tür mal ve hizmetlerin tüketiminden hiç kimse alıkonulamamaktadır.

Tam kamusal mal ve hizmetlerden herkesin faydalanması, hiç kimsenin bu mal veya hizmetlerin kullanımının dışında bırakılmaması ve bu mal veya hizmetlerin kullanımının mal veya hizmet miktarında azalmaya yol açmaması kamu ekonomisinde bedavacılık sorununa neden olmaktadır (Çaşkurlu & Arslan, 2017: 95). Tam kamusal mal ve hizmetlerin söz edilen özelliklerinden dolayı bedavacılık sorununa yol açması piyasa başarısızlıklarından biri olarak nitelendirilmektedir (Seçilmiş ve Güran, 2010: 223).

Özel mal ve hizmetlerde bireysel tüketim söz konusu iken tam kamusal mal ve hizmetlerde ortak tüketim söz konusudur. Savunma ve diplomasi gibi tam kamusal mal ve hizmetler ortak tüketime konu olmaktadır. Bireyler de bu tür mal veya hizmetlerden ortak olarak yararlanmaktadır (Aktan, 2011: 98). Tam kamusal mal ve hizmetlerde aynı anda tek bir mal ve hizmetten birden fazla kişi yararlanma imkanına sahip olduğu için bu tür mal ve hizmetlerde ortak tüketim bulunmaktadır.

Piyasada satışa sunulan mallar sınırlı olmasına rağmen satın alacak kişi sayısı fazla olduğu için tüketiciler özel malların tüketiminde birbirlerinin rakibidir. Tam kamusal mal ve hizmetlerin tüketiminde ise rekabet yoktur. Bu hizmetlerin finansmanına katılanlarla katılmayanlar aynı düzeyde bu hizmetlerden yararlanmaktadırlar (Pehlivan, 2014: 41). Tam kamusal mal ve hizmetlerde sağlanan fayda ile o mal veya hizmetin bedelinin ödenmesi arasında ilişki kurulamayacağı için tüketiminden hiç kimse dışlanamamaktadır. Bu durumda tam kamusal mal ve hizmetlerin tüketiminde rekabetin oluşmamasına neden olmaktadır.

Tam kamusal mal ve hizmetler de marjinal sosyal fayda marjinal özel faydadan büyük olduğu için bu tür mal ve hizmetlerin finansmanı vergilerle sağlanmaktadır (Mutluer vd., 2013: 96).

Tam kamusal mal ve hizmetler taşıdığı özellikler itibariyle sadece devlet tarafından üretilmelidir. Tam kamusal mal ve hizmet niteliğindeki savunma, adalet ve diplomasi gibi hizmetlerin piyasa aracılığıyla ya da diğer yöntemlerle üretilmesi oldukça zordur. Ancak tam kamusal mal ve hizmet olan savunma hizmetinin bazı alt hizmet kategorilerinin (askeri birliklerdeki yemek ve giyecek ihtiyaçları) piyasa aracılığıyla sunulabilme imkanı bulunmaktadır (Aktan, 2011: 110). Tam kamusal mal ve hizmetlerin alt hizmet kategorilerinin piyasa tarafından sunulabilme imkanı bulunsa da bu mal ve hizmetlerin fiyatlandırılması mümkün olmadığı için tamamen piyasa aracılığıyla üretimi söz konusu olmamaktadır.

3. Yarı Kamusal ve Hizmetler

Yarı kamusal mal ve hizmetler, hem toplumsal faydanın hem de özel faydanın birlikte sağlandığı mal ve hizmetlerdir. Yarı kamusal mal ve hizmetlerin sunulmasıyla toplumsal fayda (dışsal fayda) sağlanırken bu mal veya hizmetten yararlanan bireyler de özel fayda sağlamaktadır. Yarı kamusal mal ve hizmetlerin bireylere sağlamış olduğu fayda bölünebilir ve fiyatlandırılabilir nitelikte olup bu yönleriyle özel mallara benzerken toplumsal fayda sağlaması nedeniyle kamusal mallara benzerlik göstermektedir. Bireyler mal veya hizmetten sağlanan faydanın bedelini ödemesi de toplumsal faydadan yararlanmaktadır. Bu tür hizmetler içerisinde eğitim ve sağlık hizmetleri en belirgin örnektir (Mutluer vd., 2013: 91).

Yarı kamusal mal ve hizmetlerin bireye sağlamış olduğu fayda bu mal veya hizmetlerin bölünebilir kısmı olup finansmanı çoğunlukla harçlarla sağlanmaktadır. Topluma sağlamış olduğu fayda ise bölünemeyen kısmı olarak finansmanı vergilerle sağlanmaktadır (Demir, 2017: 27).

Yarı kamusal mal ve hizmetlerde bireyler arasında tüketimde rekabet sözü olabilmektedir. Yarı kamusal mal ve hizmetlerin bölünebilirlik özelliği bu mal veya hizmetlere kısmen fiyatlandırılabilme imkanını kazandırmaktadır. Fiyatlandırılabilen mal veya hizmetlerde ise bireyler bu mal veya hizmetlerin tüketiminden mahrum bırakılabilmektedir. Fiyatlandırılabilme ve tüketiminden mahrum edilebilme özellikleri yarı kamusal mal ve hizmetleri piyasa ekonomisi tarafından da sunulabilme imkanı vermektedir. Ancak diğer özelliklerle birlikte dışsallık özelliğinin de bulunması halinde bu mal veya hizmetlerin üretimi kamu ve piyasa ekonomisi tarafından bölüşülmektedir (Aktan, 2011: 100).

Yarı kamusal mal veya hizmetlerin üretiminin sadece piyasa ekonomisi tarafından sunulması halinde o mal veya hizmetle fayda -maliyet ilişkisinin kurulmasıyla yarı kamusal mal veya hizmetlerin bedelini ödemeyen bireyler o mal veya hizmetin tüketiminden dışlanacaktır. Bu durum da yarı kamusal mal veya hizmetlerin topluma sağladığı faydanın oluşmamasına neden olacaktır.

4. Adalet Hizmetleri ve Özellikleri

Kamu hizmeti, devletin ortak nitelikteki ihtiyaçların karşılanmasına yönelik olarak gerçekleştirmek zorunda olduğu hizmetlerdir. Söz konusu hizmetler, kural olarak merkez ve yerel yönetim birimleri aracılığıyla yürütülmektedir. Devlet tarafından gerçekleştirilen başlıca hizmetler olarak; güvenlik, asayiş, eğitim, sağlık hizmetleri ile ekonomik ve sosyal görevlerinden doğan hizmetleri saymak mümkündür (Akdoğan, 2011: 39-40).

Adalet, toplumsal yaşamın sürdürülmesi için temel bir ihtiyaçtır. Adalet hizmetleri, kamu düzeni ve kamu güvenliğinin sağlanarak adalet ihtiyacının

karşılanması adına devlet tarafından sunulan hizmetler arasında kabul edilir (Doğan & Öztürk, 2018: 774).

Adalet hizmetleri kamusal mal ve hizmet olarak kabul edilmekle birlikte tam kamusal mal ve hizmet mi yoksa yarı kamusal mal ve hizmet mi olduğu konusu tartışmalıdır. Literatür incelendiğinde genellikle adalet hizmetlerinin tam kamusal mal ve hizmet olarak kabul edildiği görülmektedir.

Nadaroğlu (1998), adalet hizmetlerinin yarı kamusal mal ve hizmet olarak ele alınabileceğini ileri sürmüştür. Bu konudaki açıklamasını ise şu şekilde ifade etmiştir: *“Adalet hizmetlerinden, örneğin faaliyette bulunan yargı organlarından, özel olarak sadece oraya işleri düşenler yararlanırlar. Ancak yargı organlarının mevcudiyeti, kötü niyetli bir takım kimselerin, cezalandırılacakları endişesiyle, bu niyetlerinden vazgeçmelerine sebep olabilir. Bunu bilmek, dolayısıyla her vazgeçişin topluma sağladığı faydayı ölçmek kabil değildir. Fakat ne olursa olsun, bu da, adalet hizmetlerinin topluma sağladığı sosyal bir faydadır”* (Nadaroğlu, 1998: 57).

Adalet hizmetlerinin faydası tüm topluma yöneliktir. Adalet hizmetlerinin tüm topluma yönelik olması ise adalet hizmetlerine bölünmezlik özelliğini kazandırmaktadır. Bu hizmetlerden bazı kişiler devamlı yararlanırken bazıları da doğrudan doğruya yararlanmamaktadır. Fayda kriterine göre adalet hizmetleri, “tüm topluma faydalı olup bireysel fayda sağlayan hizmetler” olarak sınıflandırılabilir. Adalet hizmetleri toplumun geneline yayıldığı için bu sınıflandırma adalet hizmetlerinin tam kamusal mal ve hizmet olma niteliğini ortadan kaldırmamaktadır (Egeli & Yaşa, 2017: 85).

Adalet hizmetleri kapsamında hakimler vermiş oldukları kararlarla topluma doğrudan dışsallık sağlamanın yanı sıra kamu malının üretimine de katılmaktadırlar (Tullock, 1971: 913). Bireyler, hakimler tarafından verilen mahkeme kararlarını bilgi olarak kullandıkları için ve bireylerin bu bilgileri kullanımından dışlanması istenmeyen bir durum olduğundan mahkeme kararları tam kamusal mal ve hizmet olarak nitelendirilmiştir (Vereeck & Mühl, 2000: 244).

Adalet hizmetleri, tüketimi zorunlu olan bir kamu hizmeti olarak sunulabilmektedir. Özellikle ceza davalarında bireyler adalet hizmeti almak için yargı organlarına başvuruda bulunmasalar da devlet tarafından kamu davası açılarak bireylerin tüketimi zorunlu olan bir hizmet haline gelebilmektedir. Adalet hizmetlerinin üretim hacminin büyüklüğü, bu hizmetlerin üretiminin ancak kamu tarafından tahsis edilebilmesini zorunlu kılmaktadır. Kamu yararı ön planda olup devlet tarafından sunulmakta, arzı siyasal süreç içerisinde belirlenerek çoğunlukla vergilerle finanse edilmektedir (Deyneli, 2010: 16-17).

Devletin en temel fonksiyonlarından biri olarak adalet hizmetini gerektiği gibi gerçekleştirebilmek ve yargı organlarını davacı ve davalı tarafların hizmetine sunabilmek için yapılan giderlerin bir kısmı yargılama harç ve giderleri kapsamında yargı organlarına başvuran kişilerden tahsil edilmektedir (Akyol, 2011: 33).

Adalet hizmetlerinde toplumsal faydanın yanı sıra bireysel faydanın da sağlanmasından dolayı bireysel faydanın karşılığı olarak yargı organlarına başvuran kişilerden yargı harcının alınması harcin meşruiyet gerekçesini oluşturmaktadır (Sağbaşı, 2019: 26). Yargı organlarına başvuran kişilerden yargılama harç ve giderlerinin alınması sosyal hukuk devleti ve adalet hizmetlerinin bedelsiz sunulması ilkesiyle çelişmemekte olup, adalet hizmetlerinin tamamen bedelsiz sunulmasının dava sayılarının artmasına neden olacağı hususu ile birlikte düşünmek gerekmektedir (Akyol, 2011: 33).

Ceza yargısının tüketimi zorunlu olduğu için ceza yargısında yargı harçları bulunmamaktadır. Bu niteliğinden dolayı ceza yargısı tam kamusal mal ve hizmet olarak değerlendirilebilmektedir. Hukuk yargısında ise bireysel fayda ön planda olup dolaylı olarak da toplumsal fayda sağlandığı için yargı harcı söz konusu olmaktadır. Hukuk yargısında yargı harçlarının alınması bu kapsamda sunulan adalet hizmetlerinin kamusal mal ve hizmet olarak nitelendirilmesine engel olmamaktadır. Ancak, bireysel faydanın sağlanması ve alınan yargı harçları nedeniyle hukuk yargısı yarı kamusal mal ve hizmet olarak değerlendirilebilmektedir (Arslaner & Şekerci, 2014: 36).

5. Adalet Hizmetlerinin Fiziki, Personel ve Teknik Altyapısı

Adalet hizmetlerinin etkin bir şekilde yerine getirilebilmesi, birbiriyle uyum içerisinde yürüyen bir yapının varlığına bağlıdır. Bu yapıdaki unsurlar da fiziki, personel ve teknik altyapıdaki eksikliklerin giderilerek aksatılmadan yürütülmesiyle ilişkilidir.

İlişkilendirilen bu unsurlar içerisinde aksaklıkların oluşması ise adalet hizmetlerinin kalitesinin düşmesine ve bireylerin yargıya olan güveninin kaybolmasına neden olacaktır (Bacak, 2015: 263).

Adli hizmetlerin etkin, hızlı ve kaliteli bir şekilde sağlanması adalet binalarının yenilikçi bir yapı içerisinde bulunmasına bağlıdır (Arslaner & Şekerci, 2014: 40). Bu doğrultuda yapılan çalışmalar arasında ise, adalet hizmeti sağlayan binaların yenilenmesi bulunmaktadır. 2014 yılı itibarıyla adalet hizmetlerinin verildiği toplam kapalı alan 2.724.2016 metrekare iken 2018 yılı sonu itibarıyla 3.902.477 metrekareye ulaşmıştır (Adalet Bakanlığı Stratejik Planı, 2019-2023: 16).

Adalet hizmetlerinin fiziki altyapısı içerisinde mahkeme sayıları da önemli yer tutmaktadır. Son on bir yıl içerisinde Adalet Bakanlığı faaliyet raporları incelendiğinde 2010’da adli yargıda faal olarak çalışan mahkeme sayısı 5.565 iken 2021’de bu sayı 7.248 olmuştur. 2010’da idari yargıda faal olarak çalışan mahkeme sayısı 170 iken 2021’de 230 olmuştur. Yıllar içerisinde mahkeme sayılarının artması adalet hizmetlerinden daha fazla kişinin yararlanması ve davaların daha hızlı bir biçimde karara bağlanması yönünden olumlu bir gelişmedir.

Adalet hizmetlerinin fiziki altyapısı kadar personel yapısı da verilen hizmetin makul ve etkin bir şekilde çözümlenebilmesi için önem taşımaktadır. Avrupa Adalet Etkinliği Komisyonu (CEPEJ) 2020 yılı raporuna göre Avrupa Konseyi’ne üye ülkelerde yüz bin kişiye düşen hakim sayısı ortalaması 21,4 iken 2021 yılı itibarıyla Türkiye’de yüz

bin kişiye düşen hakim sayısı ortalaması 18,29'dur. Avrupa Konseyine üye ülkelerde yüz bin kişiye düşen savcı sayısı ortalaması incelendiğinde ise bu oran 12,13 iken 2021 yılı itibarıyla Türkiye'de yüz bin kişiye düşen savcı sayısı ortalaması 8,94'tür (Adalet Bakanlığı Faaliyet Raporu, 2021: 13).

Türkiye'de 2021 yılsonu itibarıyla 20.725 hakim ve savcı görev yapmaktadır. (Adalet Bakanlığı Faaliyet Raporu, 2021: 15). Türkiye'de son on bir yıl içerisinde faaliyet raporları incelendiğinde hakim ve savcı sayıları her yıl artış gösterse de Avrupa Konseyi'ne üye ülkeler ortalamasının altında kalmaktadır.

Adalet hizmetlerinde görev yapan personelin nitelik bakımından geliştirilmesine yönelik olarak da eğitim merkezleri 2015-2019 Stratejik Planı döneminde Ankara ve Rize'de faaliyete geçirilmiştir (Adalet Bakanlığı Stratejik Planı, 2019-2023: 16).

Adalet hizmetlerinin en iyi şekilde yürütülebilmesi için bilişim sistemlerinin sunmuş olduğu teknolojik gelişmelerden faydalanmak zorunlu bir hal almıştır. Bu kapsamda adalet hizmetlerinin en iyi şekilde uygulanabilmesi için Ulusal Yargı Ağı Projesi (UYAP) 2000 yılında iki aşamalı olarak başlatılmış bir projedir. 2005 yılında adli ve idari yargı birimleri, adli tıplar, ceza tevkif evlerinin otomasyonu tamamlanarak faaliyete geçmiştir. Günümüzde, UYAP yargı birimlerinin yaklaşık olarak %100'ünün işletim sisteminde bulunarak her türlü idari ve yargısal faaliyetler elektronik ortamda yürütülmektedir (UYAP Bilişim Sistemi, 2020).

Ulusal Yargı Ağı Projesinin amaçları arasında; adalet dağıtımının hızlandırılması, bürokratik işlemlerin azaltılması, yargılama giderlerinin azaltılması, yargıda görevli personelin iş yükünün azaltılması, yargı birimlerini bütüncül bir yapıda tutarak idari ve yargısal işlemlerin hızlı ve etkili bir şekilde yürütülmesi, elektronik arşivin oluşturulması ve ilgililerin bu arşive hızlı ve kolay bir şekilde ulaşabilmesi yer almaktadır (Ünal & Kiraz, 2016: 444). Adalet hizmetlerinde teknolojik gelişmelere bağlı olarak Ulusal Yargı Ağı Projesinin kullanımıyla idari ve yargısal faaliyetler elektronik ortamda yürütülerek daha güvenilir, hızlı ve şeffaf bir yargı sistemi hedeflenmiştir.

Adalet hizmetlerinde teknik altyapıdaki gelişmelerden biri de 2015-2019 Stratejik Planı döneminde avukatların daha fazla hizmet çeşitliliğinden yararlanması ve yargılama işlemlerinin daha kolay takip edilebilmesi açısından CELSE (Mobil Avukat Bilgi Sistemi) hizmete açılmıştır (Adalet Bakanlığı Stratejik Planı, 2019-2023: 16).

6. Adalet Hizmetlerinin Tam Kamusal Mal ve Hizmet Olarak Toplumsal Algısına İlişkin Anket Çalışması

6. 1. Araştırmanın Metodolojisi ve Demografik Bulgular

Araştırma; kamusal mal ve hizmet olarak adalet hizmetlerinin toplumsal algısını ölçmeyi ve toplumsal algıyı etkileyen değişkenleri belirleyerek literatüre bu konuda katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.

Çalışma Türkiye genelinde tarafımızca yüz yüze ve -e anket yöntemi kullanılarak yürütülmüş olup anket formunun etik kurul onayı alınmıştır. Araştırmanın örneklemini, Türkiye genelinde 385 kişi oluşturmaktadır.

Araştırmada yer alan anket iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm yaş, cinsiyet, medeni hal, meslek gibi demografik sorulardan oluşmaktadır. İkinci bölüm ise likert tipi (1 kesinlikle katılmıyorum, 5 kesinlikle katılıyorum) sorulardan oluşmaktadır.

Anketin güvenilirlik analizi sonucu bulunan Cronbach’s Alpha katsayısı 0,861’dir. Elde edilen sonuçlara göre anketin, sosyal bilimler için yüksek derecede güvenilir olduğu kabul edilebilir.

Tablo 1: Ankete Katılan Kişilere İlişkin Demografik Bulgular

Yaş Grupları	Frekans	Yüzde	Lisans	199	51,7
18-25 yaş arası	185	48,1	Yüksek Lisans	37	9,6
26-35 yaş arası	122	31,7	Doktora	17	4,4
36-64 yaş arası	74	19,2	Yaşanılan Yer	Frekans	Yüzde
65 yaş ve üstü	4	1,0	Şehir Merkezi	277	71,9
Cinsiyet	Frekans	Yüzde	İlçe Merkezi	77	20,0
Erkek	166	43,1	Köy	12	3,1
Kadın	219	56,9	Kasaba	19	4,9
Medeni Hal	Frekans	Yüzde	Mesleki Durum	Frekans	Yüzde
Evli	150	39,0	Memur	140	36,4
Bekar	235	61,0	İşçi	32	8,3
Eğitim Düzeyi	Frekans	Yüzde	Özel Sektör	22	5,7
İlkokul	7	1,8	Ev Hanımı	15	3,9
Ortaokul	5	1,3	Öğrenci	155	40,3
Lise	61	15,8	Diğer	21	5,5
Ön lisans	59	15,3			

Tablo 1’de ankete katılan 385 kişinin demografik bulgularına yer verilmiştir. Bu kapsamda katılımcıların yaş gruplarına göre dağılımı incelendiğinde; ankete katılan kişilerin %79,7’si 36 yaş altı kişilerden oluşmaktadır. Ankete katılım sağlayan bireyler cinsiyet itibarıyla %43,1’i erkek, %56,9’u kadın olarak dağılmaktadır. Medeni hal itibarıyla dağılımına bakıldığında ise; katılımcıların %39’u evli, %61’i bekarıdır. Ankete katılan kişilerin çoğunluğunun %51,7’sinin eğitim düzeyi lisans ve katılımcıların %71,9’u şehir merkezinde yaşamaktadır. Katılımcılar mesleki durumları itibarıyla incelendiğinde ise %40,3’ü öğrenci, % 36,4’ü memur, % 8,3’ü işçi, %5,7’si özel sektör çalışanı, %5,5’i diğer meslek ve %3,9’u ev hanımı olarak belirlenmiştir.

6.2. Ampirik Bulgular

Katılımcıların adalet hizmetlerini tam kamusal mal ve hizmet olarak algısını ölçmek amacıyla 6 farklı ifadenin ortalaması alınarak adalet hizmetlerinin tam kamusal mal ve hizmet olarak algısı ile ilgili tek değişken oluşturulmuştur. Oluşturulan bu değişken ise analizlerde bağımlı değişken olarak kullanılmıştır.

Adalet hizmetlerini tam kamusal mal ve hizmet olarak algılama skoru 3,83'dür. Hesaplanan bu skora göre ankete katılan kişilerin adalet hizmetlerini tam kamusal mal ve hizmet olarak algılama düzeyi, adalet hizmetlerini yarı kamusal mal ve hizmet olarak algılayanlara göre daha fazladır.

Katılımcıların adalet hizmetlerini yarı kamusal mal ve hizmet olarak algılama düzeyini ölçmek için "Adalet hizmetleri bireye sağladığı faydanın yanı sıra topluma da fayda sağlamaktadır" ve "Adalet hizmetlerinden yararlananlardan yargı giderlerinin tahsil edilmesi gerekir" şeklinde iki farklı ifade yöneltilmiştir. Katılımcıların adalet hizmetlerini yarı kamusal mal ve hizmet olarak algılama düzeyini ölçmek için yöneltilen iki ifade birleştirilerek tek madde haline dönüştürülmüş ve bu iki ifadenin ortalaması alınarak "adalet hizmetlerini yarı kamusal mal ve hizmet olarak algılama düzeyi" oluşturulmuştur. Adalet hizmetlerini yarı kamusal mal ve hizmet olarak algılama skoru 3,48 olarak hesaplanmıştır. Hesaplanan bu skora göre ankete katılan kişilerin adalet hizmetlerini yarı kamusal mal olarak algılama düzeyi ortanın üzerindedir. Ancak adalet hizmetlerini tam kamusal mal ve hizmet olarak algılama düzeyinin ortalaması (3,83) ile kıyaslandığında katılımcıların adalet hizmetlerini tam kamusal mal ve hizmet algılama düzeyi daha yüksektir.

Adalet hizmetlerinin tam kamusal mal ve hizmet olarak algısı için seçilen 6 ifadenin ortalamaları ve frekans dağılımları aşağıdaki şekildedir:

1. "Adalet hizmetlerinin sağladığı fayda toplumsal faydadır." (Ort. 3.64) (Kesinlikle Katılmıyorum 1; Kesinlikle Katılıyorum 5) Ankete katılan kişilerin % 58,9'u adalet hizmetlerinin sağladığı faydayı toplumsal fayda olarak görmektedir.

2. "Adalet hizmetleri devlet tarafından üretilmek zorundadır." (Ort. 4.00) (Kesinlikle Katılmıyorum 1; Kesinlikle Katılıyorum 5) Katılımcıların %75'i adalet hizmetlerinin devlet tarafından sağlanması gerektiği görüşündedir.

3. "Adalet hizmetlerinin finansmanı vergilerle sağlanır."(Ort. 3.55) (Kesinlikle Katılmıyorum 1; Kesinlikle Katılıyorum 5) Ankete katılan kişilerin %51,7'sine göre adalet hizmetlerinin finansmanı vergilerle sağlanmalıdır.

4. "Adalet hizmetlerinden bireyin elde ettiği fayda ölçülemez." (Ort. 3.51) (Kesinlikle Katılmıyorum 1; Kesinlikle Katılıyorum 5) Katılımcıların %50,9'una göre adalet hizmetlerinden elde edilen fayda ölçülememektedir.

5. "Adalet hizmetlerinin faydasından hiç kimse mahrum bırakılamaz."

(Ort. 4.12) (Kesinlikle Katılmıyorum 1; Kesinlikle Katılıyorum 5) Ankete katılım sağlayanların % 78,4'üne göre, adalet hizmetlerinin faydasından hiç kimse mahrum bırakılmamaktadır.

6. “Bir kişinin adalet hizmetinden yararlanması başka kişinin yararlanma imkanını azaltmaz.” (Ort. 4.12) (Kesinlikle Katılmıyorum 1; Kesinlikle Katılıyorum 5) Katılımcıların %79,4’üne göre bir kişinin adalet hizmetlerinden yararlanması başka kişinin yararlanma imkanını azaltmayacağı görüşündedir.

Adalet hizmetlerinin tam kamusal mal ve hizmet olarak algısını etkileyen faktörler Tablo 2’de yer almaktadır. Anket çalışmasında elde edilen verilerle STATA istatistik programı ile OLS regresyon analizleri yapılmıştır. Regresyon analizlerinde adalet hizmetlerinin tam kamusal mal ve hizmet olarak algısını etkileyen faktörler demografik, idari, ekonomik ve sosyal faktörler şeklinde gruplara ayrılmıştır.

Adalet hizmetlerinin tam kamusal mal ve hizmet olarak algısını etkileyebilecek faktörlerle regresyon analizinde 3 farklı model kurulmuştur. Kurulan ilk modelde R² değeri 0.474, ikinci modelde 0.550 ve üçüncü modelde 0.692’dir. R² değerinin kurulan modellerle birlikte artması modellerin doğru bir şekilde kurulduğunu göstermektedir.

Tablo 2: Adalet Hizmetlerinin Tam Kamusal Mal ve Hizmet Olarak Algısını Etkileyen Faktörler

Değişkenler	MODEL I		MODEL II		MODEL III	
	Katsayı	t ist.	Katsayı	t ist.	Katsayı	t ist.
Demografik Faktörler						
Orta yaş üstü	0.298	0.69	0.0697	0.20	0.122	0.40
Lisans	0.00723	0.11	0.0317	0.53	0.0319	0.64
Şehir merkezi	0.0983	1.39	0.132**	1.97	0.0925*	1.69
Memur	0.0430	0.58	0.0470	0.67	-0.0236	-0.44
Cinsiyet	0.0705	1.06	0.0942	1.56	0.0794	1.56
Medeni hal	0.0116	0.14	0.000935	0.01	0.000367	0.01
İdari Faktörler						
Adil yargılanma esasları	0.0874**	2.06	0.0636*	1.66	0.0711**	2.10
Makul sürede çözümlenme	-0.0853**	-2.32	-0.0753**	-2.29	0.000988	0.03
Devletin temel fonksiyonu	0.363***	1.41	0.264***	7.19	0.119***	3.87
Hizmet kalitesi	0.0988**	2.14	0.0970**	2.49	0.0963***	2.66
Hakim ve savcı sayısı	-0.00813	-0.18	0.000417	0.01	0.0343	0.15
Personelin bilgisi	0.0479	0.97	0.0478	1.02	0.00769	0.19
Personelin tutumu	-0.00480	-0.11	-0.0316	-0.75	-0.0386	-1.02
Ekonomik Faktörler						
Yargı harçları	0.0386	1.35	0.0314	1.20	0.00196	0.09

Sosyal Faktörler						
Yararlanma	-0.125*	-1.72	-0.117*	-1.78	-0.0824	-1.45
Memnuniyet	0.0733*	1.72	0.0904**	2.18	0.0288	0.78
Adalet ve güven hissi	-0.160***	-3.24	-0.173***	-3.75	-0.138***	-3.46
Sadece toplumsal fayda			0.239***	6.43	0.131***	4.07
Hem bireysel hem toplumsal fayda					0.407***	9.12
Observations	385		385		385	
Prob.	0.0000		0.0000		0.0000	
R²	0.474		0.550		0.692	

Bağımlı değişken: Adalet Hizmetlerinin Tam Kamusal Mal ve Hizmet Olarak Algısı

Anlamlılık Düzeyleri: *0.05<p<0.10 **0.01<p<0.05 ***<0.01

Referans Grupları: Genç, Orta Yaş Üstü, Mezun Değil, İlkokul, Ortaokul, Lise, Önlisans, Yüksek Lisans, Doktora, İlçe Merkezi, Kasaba, Köy, İşçi, Özel Sektör, Ev Hanımı, Öğrenci, Diğer.

6.2.1. Demografik Faktörler

Regresyon analizinde kullanılan demografik değişkenler yaş, cinsiyet, medeni hal, eğitim durumu, yaşanan yer ve meslektir. Adalet hizmetlerinin tam kamusal mal ve hizmet olarak algısı, demografik değişken grupları arasında sadece yaşanan yer ile anlamlı farklılaşmıştır.

Yaşanılan yer bakımından şehir merkezinde yaşayan bireyler ile adalet hizmetlerinin tam kamusal mal ve hizmet olarak algısı %5 anlamlılık düzeyinde pozitif farklılaşmıştır. Buna göre, şehir merkezinde yaşayan bireylerin ilçe, kasaba ve köyde yaşayan diğer bireylere göre adalet hizmetlerinin tam kamusal mal ve hizmet olarak algısı pozitifdir.

6.2.2. İdari Faktörler

İdari değişken olarak regresyon analizinde; adil yargılanma, makul sürede çözümlenme, devletin temel fonksiyonu, hizmet kalitesi, hakim ve savcı sayısı, personelin bilgisi ve personelin tutumu kullanılmıştır. Adalet hizmetlerinin tam kamusal mal ve hizmet algısı; adil yargılanma, makul sürede çözümlenme, devletin temel fonksiyonu ve hizmet kalitesi değişkenleriyle anlamlı olarak farklılaşmıştır.

Regresyon analizinde ilk idari faktör olarak adil yargılanma değişkeni kullanılmıştır. Adalet hizmetlerinin yargılama sürecinde, Türkiye’de adil yargılanma esaslarını göz önünde bulundurulup bulundurulmadığını ölçebilmek amacıyla katılımcılara “Türkiye’de adil yargılanma esaslarına dikkat edilmektedir” ifadesi yöneltilmiştir (Ort. 2.68) Regresyon analizi sonuçlarına göre adil yargılanma esasları ile adalet hizmetlerinin tam kamusal mal ve hizmet olarak algısı arasında %5 anlamlılık düzeyinde pozitif bir farklılık tespit edilmiştir. Dolayısıyla adalet hizmetleri kapsamında

Türkiye’de adil yargılanma esaslarının dikkate alındığını düşünenlerin adalet hizmetlerini tam kamusal mal ve hizmet olarak algısı pozitifdir.

İdari değişken olarak analize dahil edilen faktörlerden biri de makul sürede çözümlenme değişkenidir. Adalet hizmetlerinde çözüm süreci öngörülen sürelerde mi gerçekleştirildiğini ölçmek amacıyla katılımcılara “Adalet hizmetleri makul sürede çözümlenmektedir” ifadesi yöneltilmiştir (Ort. 2.40). Katılımcıların %51,9’u adalet hizmetlerinin makul sürede çözümlenmediği görüşündedir. Regresyon analizi sonucunda ise %5 anlamlılık düzeyinde negatif bir farklılık elde edilmiştir. Buna göre adalet hizmetlerinin makul sürede çözümlenmediği görüşündeki kişilerin adalet hizmetlerini tam kamusal mal ve hizmet olarak algısı negatiftir.

Analiz kapsamında kullanılan idari değişkenlerden en önemlisi devletin en temel fonksiyonu faktörüdür. Bu kapsamda katılımcılara “Adalet hizmetleri devletin en temel fonksiyonlarından biridir” ifadesine katılım düzeyleri sorulmuştur. Katılımcıların % 71,9’u adalet hizmetlerini devletin en temel fonksiyonlarından biri olarak görmektedir. Bu da adalet hizmetlerinin toplumun ortak ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla en önemli hizmet alanlarından birini oluşturduğunun göstergesidir. Regresyon analizi sonuçlarına göre de devletin en temel fonksiyonu ile adalet hizmetlerinin tam kamusal mal ve hizmet olarak algısı arasında %1 anlamlılık düzeyinde güçlü ve pozitif bir farklılık tespit edilmiştir. Diğer bir ifadeyle adalet hizmetlerini devletin en temel fonksiyonu olduğunu düşünenler adalet hizmetlerini tam kamusal mal ve hizmet olarak algılamaktadır.

Araştırmada kullanılan bir başka idari değişken de hizmet kalitesidir. Hizmet kalitesi kapsamında adli hizmetlerin gerçekleştirildiği adliye sarayları ele alınmıştır. Adliye saraylarının hizmet kalitesi bakımından yeterliliğini ölçmek amacıyla araştırmaya katılanlara “Adli hizmetlerin yürütüldüğü adliye sarayları hizmet kalitesi bakımından yeterlidir” ifadesi yöneltilmiştir (Ort. 3.13) Katılımcıların çoğunluğu adliye saraylarını yeterli görmüştür. Yaptığımız regresyon analizinde de hizmet kalitesi ile adalet hizmetlerinin tam kamusal mal ve hizmet olarak algısı arasında %5 anlamlılık düzeyinde pozitif bir farklılık tespit edilmiştir. Buna göre adliye saraylarını hizmet kalitesi bakımından yeterli gören kişilerin adalet hizmetlerini tam kamusal mal ve hizmet olarak algısının pozitif olduğu görülmektedir.

Analiz kapsamında ele alınan diğer idari faktörler olarak hakim ve savcı sayısı, personelin bilgisi ve personelin tutumu ile adalet hizmetlerinin tam kamusal mal ve hizmet olarak algısı arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir.

6.2.3. Ekonomik Faktörler

Araştırmada ekonomik değişken olarak adalet hizmetleri kapsamında alınan yargı harçları kullanılmıştır. Araştırmada, adalet hizmetlerinden yararlanan kişilerden alınan yargı harçları konusundaki eğilimini ölçmek amacıyla ankete katılanlara “Adalet hizmetlerinden yararlananlardan yargı giderlerinin tahsil edilmesi gerekir” ifadesine katılma düzeyleri sorulmuştur. Katılımcıların çoğunluğu adalet hizmetlerinden

yararlananlardan yargı giderlerinin tahsis edilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Regresyon analizi sonucunda ise yargı harçları ile adalet hizmetlerinin tam kamusal mal ve hizmet olarak algısı arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.

Adalet hizmetlerinde toplumsal faydanın yanı sıra bireysel fayda da elde edilmekte olup özel faydanın karşılığı olarak bireylerden yargı harçları alınmaktadır. Adalet hizmetlerinin taşıdığı bu nitelik adalet hizmetlerini yarı kamusal mal ve hizmet olarak görülebilmesine neden olsa da tam kamusal mal ve hizmetlerin bedelsiz sunulma ve tüketiminden dışlanmama ilkesine aykırılık oluşturmamaktadır. Adalet hizmetlerinin tamamen bedelsiz olarak sunulması; dava sayılarının artmasına, bürokrasinin yavaşlamasına, yargının işgücünün artmasına ve yargının gereksizce meşgul edilmesine neden olabileceği düşünüldüğünde adalet hizmetlerinden yararlananlardan yargı harçlarının alınması adalet hizmetlerinin tam kamusal mal ve hizmet olarak nitelendirilmesine engel olmadığı görüşü ön plana çıkmaktadır.

6.2.4. Sosyal Faktörler

Regresyon analizinde sosyal faktör olarak, yararlanma, memnuniyet, adalet ve güven hissi, sadece toplumsal fayda ve hem bireysel hem toplumsal fayda değişkenleri kullanılmıştır.

Çalışmamızda katılımcıların adalet hizmetlerinden yararlanıp yararlanmadığını belirlemek amacıyla “Adalet hizmetlerinden hiç yararlandınız mı?” (Ort. 1.65) ifadesi yöneltilmiştir. Katılımcıların % 34’ü adalet hizmetlerinden yararlandığını %66’sı ise adalet hizmetlerinden yararlanmadığını ifade etmiştir. Regresyon analizi sonucunda ise yararlanma ile adalet hizmetlerinin tam kamusal mal ve hizmet olarak algısı arasında %10 anlamlılık düzeyinde negatif bir farklılık tespit edilmiştir. Diğer bir ifadeyle adalet hizmetlerinden yararlanan katılımcıların adalet hizmetlerinden yararlanamayanlara göre adalet hizmetlerinin tam kamusal mal ve hizmet olarak algısı negatiftir.

Araştırmada kullanılan sosyal faktörlerden biri de memnuniyet değişkenidir. Ankete katılan bireylere adalet hizmetlerinden memnuniyeti ölçmek amacıyla katılımcılara “Adli sistemin sağlamış olduğu hizmetlerden memnunum” (Ort. 2.95) ifadesine katılım düzeyleri sorulmuştur. Katılımcıların %27’si adalet hizmetlerinden memnun iken %26’sı memnun değildir. %47’si ise bu ifadeye kısmen katılıp kısmen katılmamaktadır. Yaptığımız analiz sonucunda da memnuniyet ile adalet hizmetlerinin tam kamusal mal ve hizmet olarak algısı arasında %5 anlamlılık düzeyinde pozitif farklılık tespit edilmiştir. Dolayısıyla adalet hizmetlerinden memnun olan bireylerin adalet hizmetlerini tam kamusal mal ve hizmet olarak algısı pozitifdir.

Analiz kapsamında kullanılan önemli sosyal faktörlerden biri adalet ve güven hissidir. Anket kapsamında katılımcılara “Türkiye’de hakim ve savcıların verdikleri kararlar adalet ve güven hissi uyandırmaktadır” (Ort. 2.52) ifadesi yöneltilmiştir. Katılımcıların çoğunluğu verilen kararların adalet ve güven hissi uyandırmadığı görüşündedir. Analiz sonucunda adalet ve güven hissi ile adalet hizmetlerinin tam kamusal mal ve hizmet olarak algısı arasında %1 anlamlılık düzeyinde oldukça güçlü bir

farklılık tespit edilmiştir. Ancak bu farklılık negatif yönlüdür. Buna göre hakim ve savcılar tarafından verilen kararların adalet ve güven hissi uyandırmadığını düşünen bireylerin adalet hizmetlerini tam kamusal mal ve hizmet olarak algısı negatiftir.

Araştırmada kullanılan diğer önemli sosyal faktör sadece toplumsal faydadır. Adalet hizmetlerinde hangi faydanın ön planda olduğu hususunu belirlemek amacıyla katılımcılara “Adalet hizmetlerinde toplumsal fayda ön plandadır” (Ort. 3.43) ifadesi yöneltilmiştir. Bu ifadeye verilen cevaplara göre ankete katılanların çoğunluğu adalet hizmetlerinde toplumsal faydanın ön planda olduğu görüşünü desteklemektedir. Regresyon analizi sonucunda ise toplumsal fayda ile adalet hizmetlerinin tam kamusal mal ve hizmet olarak algısı arasında %1 anlamlılık düzeyinde pozitif bir farklılık tespit edilmiştir. Diğer bir ifadeyle adalet hizmetlerinde toplumsal faydanın ön planda olduğunu düşünen bireylerin adalet hizmetlerini tam kamusal mal ve hizmet olarak algısı pozitifdir.

Sosyal faktör olarak analize dahil edilen bir diğer önemli değişken de hem bireysel hem toplumsal faydadır. Araştırmada ankete katılanlara “ Adalet hizmetleri bireye sağladığı faydanın yanı sıra topluma da fayda sağlamaktadır” (Ort. 4.02) ifadesine katılma düzeyleri sorulmuştur. Ankete katılanların %75’i adalet hizmetleri bireye sağladığı faydanın yanı sıra topluma da fayda sağladığını ifade etmiştir. Regresyon analizi sonuçlarına göre de hem bireysel hem toplumsal fayda ile adalet hizmetlerinin tam kamusal mal ve hizmet algısı arasında %1 anlamlılık düzeyinde pozitif bir farklılık tespit edilmiştir. Bu bulguya göre adalet hizmetlerinde bireysel faydayla birlikte toplumsal faydanın da sağlandığını düşünenler adalet hizmetlerini tam kamusal mal ve hizmet olarak almaktadır.

7. Sonuç

Tam kamusal mal ve hizmetler; faydasının tüm topluma yayılarak bu faydanın bireyler arasında bölünemediği, kişilerin tüketiminden alıkonulmadığı, tüketiminde rekabetin olmadığı, arzının siyasal süreç içerisinde şekillendiği, finansmanının vergilerle sağlandığı ve devlet tarafından üretiminin gerçekleştirildiği mal ve hizmetlerdir.

Yarı kamusal mal ve hizmetler ise, bireysel fayda ile toplumsal faydanın birlikte sağlandığı mal ve hizmetlerdir. Yarı kamusal mal ve hizmetlerin bireye sağlamış olduğu fayda bölünebilir kısmını oluştururken topluma sağlamış olduğu fayda bölünemeyen kısmını oluşturmaktadır. Yarı kamusal mal ve hizmetlerin bölünebilir kısmı genellikle harçlarla bölünemeyen kısmı ise vergilerle finanse edilmektedir. Yarı kamusal mal ve hizmetlerde bireyler arasında tüketiminde rekabet söz konusu olmakla birlikte bireyler bu mal ve hizmetlerin tüketiminden dışlanabilmektedir. Bu mal ve hizmetlerin üretimi ise devlet tarafından gerçekleştirilebildiği gibi özel sektör tarafından da üretilmesi teşvik edilmektedir.

Adalet hizmetleri; üretiminin devlet tarafından gerçekleştirildiği, faydasının tüm topluma yayıldığı, tüketiminin zorunlu olduğu, arzının siyasal süreç içerisinde belirlendiği ve finansmanının çoğunlukla vergilerle sağlandığı kamusal bir hizmettir.

Adalet hizmetleri kapsamında sunulan hizmetler, faydası tüm topluma yönelik olup bireysel fayda sağlayan hizmetler kapsamında değerlendirilebilmektedir. Bu değerlendirme ise adalet hizmetlerinin yarı kamusal mal ve hizmet olarak nitelendirilmesine neden olabilmektedir. Ancak adalet hizmetleri toplumun geneline yayıldığı için bu nitelik adalet hizmetlerine bölünemezlik özelliğini kazandırmaktadır. Bu kapsamda sunulan hizmetlerin de topluma doğrudan dışsallık sağlaması ve bu hizmetlerden hiç kimsenin mahrum bırakılmaması özellikleri birlikte düşünüldüğünde adalet hizmetlerinin tüm topluma yönelik olup bireysel fayda sağlamasının adalet hizmetlerinin tam kamusal mal ve hizmet olarak nitelendirilmesini engellemektedir.

Adalet hizmetlerinden yararlanan kişilerden yargı harçlarının alınması da adalet hizmetlerinin yarı kamusal mal ve hizmet olarak nitelendirilebilmesinin diğer nedeni olarak görülebilmektedir. Adalet hizmetlerinden yararlanarlardan bireysel faydalanmanın karşılığı olarak alınan yargı harçlarının; hizmetin bedelsiz sunulmasına ve bireylerin adalet hizmetlerinden dışlanmamasına aykırılık oluşturabileceği ifade edilmektedir. Adalet hizmetlerinin tamamen bedelsiz sunulması ise adalet hizmetleriyle ilgili iş yükünü artırarak mahkemelerin ve diğer kurumların gereksizce meşgul edilmesine yol açacaktır. Dolayısıyla adalet hizmetlerinden yararlanarlardan alınan yargı harçlarının bedeli ile adalet hizmetlerini tamamen bedelsiz sunmanın olumsuzlukları karşılaştırıldığında alınan yargı harçlarının adalet hizmetlerinin tam kamusal mal ve hizmet olarak değerlendirilmesine neden olmadığı söylenebilir.

Yaptığımız araştırma sonuçlarına göre adalet hizmetleri daha ziyade tam kamusal mal ve hizmet olarak algılanmaktadır. Adalet hizmetlerinin toplumsal algısına ilişkin bulgular değerlendirildiğinde; ankete katılan kişiler adalet hizmetlerinden memnundur ancak adalet sistemine güvenmemektedir. Adliye sarayları hizmet kalitesi bakımından yeterli görülürken hakim ve savcı sayısı yetersiz görülmektedir. Türkiye’de hakim ve savcılarının verdikleri kararlar yeterince adalet ve güven hissi uyandırmamaktadır.

Adalet hizmetlerinin tam kamusal mal ve hizmet olarak algısını etkileyen faktörler ise regresyon analiziyle çeşitli kategorilerde incelenmiştir. Bu bağlamda adalet hizmetlerinin tam kamusal mal ve hizmet olarak algısını etkileyen demografik faktörlerden yaşanan yer değişkeniyle anlamlı olarak farklılaşmış olup şehir merkezinde yaşayan katılımcıların diğer yerleşim yerlerinde yaşayanlara göre adalet hizmetlerinin tam kamusal mal ve hizmet olarak algısı pozitifdir.

İdari faktörlerden adil yargılanma, makul sürede çözümlenme, devletin temel fonksiyonu ve hizmet kalitesi değişkenleri ile adalet hizmetlerinin tam kamusal mal ve hizmet olarak algısı anlamlı olarak farklılaşmıştır.

İdari faktörlerden en önemli değişken devletin temel fonksiyonu olarak belirlenmiş olup adalet hizmetlerini devletin temel fonksiyonlarından biri olarak gören katılımcılar adalet hizmetlerini tam kamusal mal ve hizmet olarak algılamaktadır. Yapılan analizde anlamlı olarak farklılaşan diğer idari faktörlerden Türkiye’de adil yargılanma esaslarının dikkate alındığını düşünen katılımcılar ile adliye saraylarını hizmet kalitesi bakımından yeterli gören katılımcıların adalet hizmetlerini tam kamusal mal ve hizmet olarak algıları pozitifken adalet hizmetlerinin makul sürede

çözümlemediği görüşündeki katılımcıların adalet hizmetlerini tam kamusal mal ve hizmet olarak algısı negatiftir.

Araştırmada kullanılan sosyal faktörlerden yararlanma, memnuniyet, adalet ve güven hissi, sadece toplumsal fayda ile hem bireysel hem toplumsal fayda değişkenleri ile adalet hizmetlerinin tam kamusal mal ve hizmet algısı anlamlı olarak farklılaşmıştır.

Sosyal faktörlerden en önemli değişkenler adalet ve güven hissi, sadece toplumsal fayda ve hem bireysel hem toplumsal faydadır. Buna göre; hakim ve savcılar tarafından verilen kararların adalet ve güven hissi uyandırmadığı görüşüne katılan katılımcıların adalet hizmetlerini tam kamusal mal ve hizmet olarak algısı negatif farklılaşırken adalet hizmetlerinde toplumsal faydanın ön planda olduğu görüşündeki katılımcılar ile adalet hizmetlerinde hem bireysel hem toplumsal faydanın sağlandığı görüşündeki katılımcıların adalet hizmetlerini tam kamusal mal ve hizmet olarak algısı pozitif farklılaşmaktadır. Anlamlı olarak farklılaşan diğer sosyal faktörler de yararlanma ve memnuniyet değişkenleridir. Bu sosyal değişkenler arasındaki ilişkiye göre; adalet hizmetlerinden yararlanan katılımcıların adalet hizmetlerinden yararlanamayanlara göre adalet hizmetlerinin tam kamusal mal ve hizmet olarak algısı negatiftirken adalet hizmetlerinden memnun olan bireylerin adalet hizmetlerinin tam kamusal mal ve hizmet olarak algısı pozitifdir.

Etik Kurul Onayı: Bu çalışma için Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma ve Yayın Etik Kurulu 22.02.2021 tarih ve 9170 sayılı kararı ile izin alınmıştır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Yazar Katkıları:

İhsan Cemil Demir ^{id} - Fikir ve Amaç, Planlama ve Tasarım, Yöntem, Veri Toplama, Veri Analizi ve Tartışma, Literatür ve Atıf, Yazım ve Format, Son Onay ve Sorumluluk, Genel Katkı Düzeyi - % 50.

Nagihan Erdal ^{id} - Fikir ve Amaç, Planlama ve Tasarım, Yöntem, Veri Toplama, Veri Analizi ve Tartışma, Literatür ve Atıf, Yazım ve Format, Son Onay ve Sorumluluk, Genel Katkı Düzeyi - % 50.

Çıkar Çatışması: Yazarlar herhangi bir çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Kaynakça

Adalet Bakanlığı. (2019). Adalet Bakanlığı Stratejik Planı 2019-2023. <http://www.sp.gov.tr/tr/stratejik-plan/s/1968/Adalet+Bakanligi+2019-2023> (06.01.2022).

Adalet Bakanlığı. (2021). 2021 Yılı Adalet Bakanlığı Faaliyet Raporu. <http://www.sgb.adalet.gov.tr> (14.01.2022).

Akdoğan, A. (2011). *Kamu Maliyesi*. Ankara: Gazi Kitabevi.

Aktan, C. C. (2011). “Devlet mi, Piyasa mı?, Mal ve Hizmetler Hangi Yöntemlerle Sunulmalı”. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi (Online)*, 3(1), 96-114.

- Akyol, L. A. (2011). "Anayasa Mahkemesinin 14.01.2010 Tarihli Kararı Çerçevesinde Yargı Harçlarına İlişkin Bazı Sorunlar ve Güncel Gelişmeler". *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1(1), 32-52.
- Arslaner, H. & Şekerci, D. (2014). "Türkiye’de Adalet Hizmetlerinin Niteliği ve Bu Hizmetlerin Bütçe Üzerindeki Yüğü". *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(1), 31-48.
- Bacak, A.A. (2015). "Adliyelerin Fiziksel ve Mimari Koşulları Bağlamında Yargısal Memnuniyet". *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 28(120), 261-288.
- Caşkurlu, E. & Arslan C. B. (2017). *Kamu Maliyesine Giriş*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Demir, İ.C. (2017). *Kamu Maliyesi*. Afyonkarahisar: Limit Yayınları.
- Deyneli, F. (2010). *Türkiye’de Adalet Ekonomisinin Karşılaştırılması Analizi*. T.C. Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, Ankara: Ümit Ofset Matbaacılık.
- Doğan, A. & Öztürk, A. (2018). "Türkiye’de Adalet Hizmeti Harcamaları". *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 23 (Geybullu Ramazanoğlu Özel Sayısı), 773-785.
- Egeli, H. & Yaşa, A.A. (2017). "Devlet Bütçesi Açısından Adalet Hizmetleri ve Harcamaları: Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme". *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 12(2), 83-94.
- Mutluer, M. K., Öner, E. & Kesik, A. (2013). *Teoride ve Uygulamada Kamu Maliyesi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Nadaroğlu, H. (1998). *Kamu Maliyesi Teorisi*. İstanbul: Beta Basım.
- Pehlivan, O. (2014). *Kamu Maliyesi*. Trabzon: Celepler Matbaacılık.
- Seçilmiş, İ. E. & Güran, M.C. (2010). "Kamusal Malların Sağlanması Bedavacılık Problemi ve Deneysel İktisat Uygulamaları Perspektifinden Değerlendirilmesi". *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 28 (2): 221-256.
- Şen, H. & Sağbaş, İ. (2019). *Vergi Teorisi ve Politikasına Giriş*. Ankara: Barış Arıkan Yayınları.
- Tullock, G. (1971). "Public Decisions as Public Goods". *Journal of Political Economy*, 79 (4): 913-918.
- Uyap Bilişim Sistemi, <https://www.uyap.gov.tr/Tarihce> (06.01.2022).
- Ünal, F. & Kiraz, İ. (2016). "Türkiye’de E- Devlet Uygulamalarının Kamu Hizmetlerinin Sunumunda Etkinliği: Adalet Bakanlığı UYAP Bilişim Sistemi Örneği". *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Afro Avrasya Özel Sayısı: 437-450.
- Vereeck, L. & Mühl, M. (2000). "An Economic Theory of Court Delay". *European Journal of Law and Economics*, 10 (3): 243-268.